

УДК: 159.9.072.432

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-1-1>**Ірина Поспелова,**

кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології,

Олена Косьянова,

кандидат психологічних наук, викладач кафедри теорії та методики практичної психології,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК СУЧАСНОГО ПОДРУЖЖЯ НА ЇХ ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ

У статті аналізується проблема пошуку взаємозв'язку між рівнем задоволеності шлюбом та особливостями соціально-психологічних установок сучасного подружжя. Проаналізована мотиваційна спрямованість сучасним подружжям. Показано, що найбільший рівень задоволеності шлюбом спостерігається в «сім'ях з підлітками», найменший – у «зрілих сім'ях». Виявлені міжособистісні відносини між подружжям та виділено найвагоміші фактори, що негативно впливають на шлюб до яких можна віднести: недостатню емоційну підтримку, невиправдані сподівання від шлюбу, незадоволеність характером партнера. Показано, що чим більша в парі виявляється схожість у відношенні до важливих областей життя, спільність мотиваційних орієнтацій і потреб, тим більше їх рівень задоволеності сімейним життям. Подібність характерів, наявність схожих цінностей у подружньої пари з'єднує сім'ю. В протизвагу, різка розбіжність між реальним характером партнера та очікуваннями від партнера є найбільш впливовим фактором, що визначає низьку задоволеність шлюбом.

Ключові слова: задоволеність шлюбом; особливості соціально-психологічних установок сучасного подружжя; мотиваційна спрямованість; міжособистісні відносини між подружжям; фактори, що негативно впливають на шлюб.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

Офіційна статистика за останні роки свідчить про те, що в Україні руйнується інститут шлюбу. Адже за останніми даними, в Україні кожна друга подружня пара розлучається. Наразі, за кількістю розлучень Україна посідає третє місце в Європі після Росії та Білорусі. У період з 2007-2018 роки більше, ніж в 2 рази (на 55 %), зменшилася кількість зареєстрованих шлюбів. За даними Державної служби статистики, в 2018 році було укладено 229 тисяч шлюбів, що на 20 тисяч менше, ніж роком раніше. А кількість розлучень, навпаки, збільшилася. Для порівняння: у 1990 році розлучилося 40 % сімей; у 2007 році – 43 % розлучень; у 2013 році – 54 %; у 2015 році – 43 %; у 2016 році – 57 % розлучених сімейних пар. В 2018 році Мін'юст зафіксував рекордну кількість розірваних шлюбів у порівнянні з попередніми роками. Зокрема, в 2018 році було зафіксовано 53 860 розірваних шлюбів, в той час як у 2017 році – 33 169 розлучень. Отже, приблизно 50-60% шлюбів розпадається. І це без врахування цивільних шлюбів, які не реєструються в Мін'юсті, а отже їх не можна підрахувати. Переважна кількість чоловіків одружується у віці 25-35 років, жінок – у віці 20-30 років. Найбільша кількість розлучень припадає на вік від 25 до 40 років (Вернер, 2018).

Крім того, криза інституту сім'ї безпосередньо впливає на народжуваність. Кожна 5 дитина в Україні народжується поза шлюбом, у так званому «гіньовому шлюбі». Кількість матерів-одиначок за останні 15 років зросла у 22 рази. За статистикою за роки незалежності дитяче населення скоротилося майже в 2

рази. Так, за всю історію демографічної статистики нашої держави, у 2018 році Україна мала найнижчий рівень народжуваності. На жаль, економічна і соціально-політична ситуація в країні не сприяє створенню благополучних і довготривалих шлюбів. Все частіше можна зустріти незадоволених сімейним життям подружжя. Стрімкі зміни в суспільстві, темпи життя людей зумовлює появу нових стресогенних факторів, змінюються життєві погляди та моральні норми, виникають нові цінності та потреби – усе це глибоко позначається на якості шлюбних відносин (Бондарчук, 2001).

Отже, саме в контексті кризового стану сучасної сім'ї актуальним є дослідження факторів впливу на задоволеність-незадоволеність шлюбом сучасного подружжя.

Вивченням сім'ї до середини ХХ ст. займалась тільки соціологія. Сімейна психологія і психотерапія – порівняно молода галузь науки і практики. Різні підходи до класифікації дисфункціональних сімей докладно представлені в роботах О. П. Саннікової, та ін. (2018), О. Ємець (2018), А. Я. Варги, Е. Г. Ейдеміллер, А. С. Личко, В. Юстицькіс. Вивченням сім'ї як структурної системи займалися такі вітчизняні автори, як Н. В. Александрова, М. Razmjouyi, et al. (2017), Т. В. Дегтяренко, М. Г. Буряк, Н. С. Скачкова (2016), І. Г. Малкіна-Пих, Е. Г. Ейдеміллер, В. Юстицькіс. Проблему сімейних міфів і легенд як багатофункціонального сімейного феномену і їх вплив на життя і функціонування сім'ї досліджували А. Я. Варга (2001), Н. І. Оліфірович. Поряд з цим Е. Г. Ейдеміллер вивчав поняття «сімейна історія» і ввів термін «тема», під яким розуміється проблема,

навколо якої періодично повторюється сімейний конфлікт (Е. Г. Ейдемільер). Вивчення цього феномену, що полягає в повторенні в поколіннях поведінкових стереотипів, було розпочато ще видатним американським психіатром, психологом і психоаналітиком Мюр-рей Боуен. Ним був розроблений метод генограмного аналізу функціонування сім'ї за допомогою генограм сім'ї. Така генограма сьогодні використовується не лише як графічна інформація про сім'ю, але й як інструмент психокорекційної роботи з сім'єю (Литвак, 2016). Важливий внесок у галузі розробки психодіагностичних методів сімейного консультування зробили М. Боуен, А. Н. Волкова, Т. Герінг, Е. Г. Ейдемільер, А. С. Кочарян, Д. Олсон, Т. М. Трапезнікова, Б. Хелінгер та ін.

Узагальнюючи думки різних дослідників у галузі психології сім'ї та сімейних відносин, можна дати таке визначення сім'ї: сім'я – це соціальний інститут, тобто стійка форма взаємовідносин між людьми, у межах якої здійснюється основна частина повсякденного життя людей (Драбкина, 2001).

При вивченні нами проблеми стійкості шлюбу, було з'ясовано, що низька задоволеність шлюбом призводить до розпаду сім'ї (Любімова, 2015). Переживання незадоволеності шлюбом – це наслідок різкої розбіжності між реальним життям сім'ї та очікуваннями індивіда, а також розбіжності між реальним характером партнера та уявленнями про нього. В цьому контексті особливої уваги, на нашу думку, заслуговує дослідження, спрямоване на виявлення соціально-психологічних установок сучасного подружжя та їх вплив на задоволеність шлюбом.

Відповідно **метою** нашої роботи є виявлення взаємозв'язку між рівнем задоволеності шлюбом та особливостями соціально-психологічних установок сучасного подружжя. Задоволеність шлюбом розглядається нами як стійке емоційне відчуття, генералізоване переживання, що може виявлятися як в емоціях, так і в різноманітних думках, оцінках, порівняннях (Оліфірович, 2006). Це стан задоволення, що виникає у людини після задоволення своїх потреб. За пірамідою потреб А. Маслоу однією з найважливіших потреб є потреба людини в приналежності до чогонебудь або кого-небудь, тобто потреба в інтимності, любові, дружбі. В свою чергу, задовольняючи свою соціальну потребу в створенні сім'ї, людиною рухає цілий комплекс соціально-психологічних установок (Оліфірович, 2006).

Для досягнення мети вирішувались наступні **завдання**:

1. проаналізувати мотиваційну спрямованість сучасним подружжям;
2. дослідити взаємозв'язки показників задоволеності шлюбом і соціально-психологічних установок особистості;
3. виявити міжособистісні відносини між подружжям;
4. виділити найвагоміші фактори, що негативно впливають на шлюб;
5. показати рівень задоволеності шлюбом у розрізі міжособистісних відносин (задоволеність харак-

тером) між партнерами.

Гіпотезою нашого дослідження є припущення, що на задоволеність шлюбом впливають соціально-психологічні установки.

Методи дослідження

З метою вивчення взаємозв'язку між задоволеністю шлюбом і соціально-психологічними установками подружжя ми обрали методики, які найбільш відповідають напрямку дослідження, а саме:

1) Тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бугенко), за яким маласть можливість виявити сім ступенів задоволеності шлюбом: абсолютно благополучні, благополучні, більш за все благополучні, перехідні, більш за все неблагополучні, неблагополучні, абсолютно неблагополучні.

2) Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері О. Ф. Потьомкіної, що виявляє соціально-психологічні установки в потребно-мотиваційній сфері подружжя, спрямовані на: «альтруїзм-егоїзм», «процес-результат», «свободу-владу», «працю-гроші» (Н.І. Оліфірович). У результаті ми отримали індивідуальну орієнтацію кожного з подружжя на ціннісні життєві установки при задоволенні своїх особистісних потреб. Ця методика дає змогу виявити характерологічні та особистісні риси партнера, подібність характерів партнерів, їх ціннісні орієнтації.

3) Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, що виявляє міжособистісні відносини подружжя за критеріями «домінування» – «підкорення», «дружелюбність» – «агресивність» (Н. І. Оліфірович). Саме ці фактори визначають тип взаємовідносин між партнерами в родині і впливають на задоволеність незадоволеність характером партнера і його поведінкою в сім'ї.

4) Опитувальник «Шкала сімейної адаптації та згуртованості» (Д. Х. Олсон, Дж. Портнер і І. Лави), що дозволяє дослідити, як члени сім'ї сприймають свою реальну сім'ю і якою б вони хотіли її бачити. Оскільки сприйняття сім'ї, як сприятливого середовища, забезпечує відчуття задоволеності шлюбом. Тут людина задовольняє такі потреби, як повага, підтримка, емоційна близькість, самореалізація, самоідентифікація (позиційна роль у сімейній системі), відчуття безпеки і захищеності, згуртованості, наявності відчуття «ми» (приналежності до групи). Відхилення між сприйняттям своєї сім'ї від бажаного ідеалу ми виділили як критерій оцінки рівня задоволеності-незадоволеності шлюбом.

5) Проективна методика «Сімейна соціограма» (Е. Г. Ейдемільер) була обрана нами для усунення проблеми можливої невідвертості членів сім'ї та/або надання ними соціально-бажаного результату.

Результати дослідження виявлені на підставі вибірки з різним стажем спільного життя, дітні і бездітні сім'ї, вік учасників від 24 до 82 років.

Відповідно до отриманих експериментальних результатів, вибірка була розділена на дві групи. Перша група – сім'ї, що оцінюють свої сімейні (подружні)

відносини як благополучні. Друга група – сім'ї, що незадоволені шлюбом чи мають перехідний бал.

Відповідно до класифікаційних параметрів методики Д. Олсона вибірка була розділена на 3 групи:

- 1 група – молоді сім'ї (сім'ї без дітей зі стажем шлюбу до 10 років та сім'ї з дітьми віком до 10 років);

- 2 група – сім'ї з підлітками (сім'ї, що виховують дитину віком від 10 до 18 років);

- 3 група – зрілі сім'ї (сім'ї без дітей зі стажем шлюбу більше 10 років та сім'ї з дітьми старше 18 років).

Результати та їх обговорення

У дослідженні брали участь 12 респондентів – молоді сім'ї, 22 респонденти – сім'ї з підлітками, 8 респондентів – зрілі сім'ї.

В результаті рангового кореляційного аналізу за методом Спірмена були виявлені взаємозв'язки між

рівнем задоволеності шлюбом та соціально-психологічними установками індивіда, що представлені в таблиці 1.

Опитувальник за методикою О. Ф. Потьомкіна спрямований на виявлення ціннісних орієнтацій, а саме: на що більше орієнтований індивід, що більш важливе йому у житті: процес чи результат, альтруїзм чи егоїзм, свобода чи влада, праця чи гроші.

Кореляційний аналіз дозволив встановити зворотній зв'язок між задоволеністю шлюбом і соціально-психологічними установками особистості в мотиваційно-потребовій сфері: альтруїзм ($r=-,246$; $p=,040$); праця ($r=-,242$; $p=,044$); влада ($r=-,306$; $p=,010$). Дані таблиці свідчать про взаємозв'язок та взаємозалежність задоволеності шлюбом з орієнтацією особистості на альтруїзм, працю та владу.

Таблиця 1

Кореляційні взаємозв'язки показників задоволеності шлюбом і соціально-психологічних установок особистості (загальна вибірка, $n=70$)

	ЗШ	П	Р	А	Е	Пр	С	В	Г
r	-,009	1,000	-,088	,301*	,035	,213	,055	-,074	-,242*
p	,939		,470	,011	,773	,077	,648	,544	,044
r	,051	-,088	1,000	-,025	,041	,144	,202	,140	,095
p	,677	,470		,835	,739	,234	,094	,248	,436
r	-,246*	,301*	-,025	1,000	-,407**	,314**	-,095	-,108	-,110
p	,040	,011	,835		,000	,008	,434	,375	,365
r	-,148	,035	,041	-,407**	1,000	,104	,246*	,264*	,271*
p	,222	,773	,739	,000		,392	,040	,027	,023
r	-,242*	,213	,144	,314**	,104	1,000	,236*	,264*	,280*
p	,044	,077	,234	,008	,392		,050	,027	,019
r	,023	,055	,202	-,095	,246*	,236*	1,000	,182	,063
p	,852	,648	,094	,434	,040	,050		,131	,606
r	-,306*	-,074	,140	-,108	,264*	,264*	,182	1,000	,268*
p	,010	,544	,248	,375	,027	,027	,131		,025
r	-,215	-,242*	,095	-,110	,271*	,280*	,063	,268*	1,000
p	,074	,044	,436	,365	,023	,019	,606	,025	

Примітки: тут і надалі: 1) позначення * – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0,05$; позначення ** – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0,01$; 2) система скорочень показників: ЗШ – задоволеність шлюбом, П – установка на процес, Р – установка на результат, А – установка на альтруїзм, Е – установка на егоїзм, Пр – установка на працю, С – установка на свободу, В – установка на владу, Г – установка на гроші.

Аналіз результатів показав, що, чим більша установка індивіда на альтруїзм, тим нижча задоволеність шлюбом. Людина, яка орієнтується на альтруїс-

тичні цінності, спрямовує свою діяльність більше на задоволення потреб і інтересів інших людей, ніж своїх особистісних. Отримані результати дозволяють зро-

бити висновки, що надмірний альтруїзм шкодить сім'ї, хоча, на перший погляд, така установка здається позитивною та корисною для зовнішнього оточення людини. Проте вона негативно впливає на задоволеність шлюбом у сімейному житті. Причиною цього феномену може слугувати те, що орієнтований на альтруїзм індивід більше часу проводить не в сім'ї, а зовні, оскільки він більше зацікавлений у задоволенні потреб інших людей, він намагається бути корисним оточуючим і при цьому відчуває задоволеність, незалежно від того, як почувається при цьому його партнер по подружжю. Відповідно, можна стверджувати, що подружжя, в яких один або обидва партнери орієнтуються на альтруїстичні цінності, здебільшого на шкоду сім'ї вони намагаються задовольнити свої потреби у соціальній оцінці, повазі, отримати відчуття своєї значущості та корисності у зовнішньому середовищі. І це знижує рівень задоволеності шлюбом.

Також у результаті кореляційного аналізу виявлено достовірно значимий зв'язок між задоволеністю шлюбом і установкою на працю ($r = -.242$; $p < 0,05$). Встановлено, що чим більша установка індивіда на працю, тим нижча задоволеність шлюбом. Це пояснюється тим, що людина, орієнтована на працю, весь час використовує для того, щоб працювати, часто у свій вільний час, вихідні дні або без відпустки. Праця сама по собі приносить їм більше задоволення, ніж будь-які інші заняття. При цьому така установка свідчить про те, що причиною постійної зайнятості є не стільки зацікавленість у результаті роботи, скільки важливість того, що він схвалюваний оточуючим середовищем (керівництвом, друзями, батьками, суспільством). Відповідно орієнтованість індивіда на працю негативно впливає на задоволеність шлюбом, оскільки знижує згуртованість сім'ї (мало вільного часу проводиться в колі родини), впливає на внутрішньосімейну комунікацію (підвищується незадоволеність, напруга, тривожність, агресія, зростає ймовірність подружньої зради, порушується баланс між «брати» та «давати» у сімейній системі та інше), порушується рольова структура сімейних відносин (індивідуальні потреби членів сім'ї не забезпечуються, оскільки інтереси подружжя знаходяться за межами сім'ї). Таким чином, установка індивіда на працю знижує рівень задоволеності шлюбом.

Встановлено значимий коефіцієнт кореляції між задоволеністю шлюбом та установкою на владу ($r = -.306$; $p < 0,05$). Для людини з орієнтацією на владу провідною цінністю є вплив на інших, на оточуючих. Така людина прагне відчувати контроль над іншими людьми і заради цього здатна поступитися моральними цінностями та настановами. Людина з установкою на владу може бути тираном у сім'ї, вона не здатна йти на компроміси при вирішенні сімейних конфліктів, не враховує точку зору та ціннісні орієнтації свого партнера по шлюбу. Сім'я, в якій один із подружжя орієнтований на владу, буде відноситися до авторитарної сім'ї, взаємовідносини в якій базуються на головному одному з партнерів. Міжособистісні відносини у таких типах сім'ї будуються за принципом «домінування – підкорення». Отже, за результатами статисти-

чного аналізу можна стверджувати, що надмірна установка на владу в сім'ї знижує задоволеність шлюбом.

Спостерігається тенденція до зниження задоволеності шлюбом при збільшенні установки індивіда на гроші ($r = -.215$; $p = .074$). Провідною цінністю людини, орієнтованої на гроші, є її прагнення до збільшення матеріального благополуччя. Якщо у такої людини немає грошей, то вся її діяльність буде спрямована на те, як їх дістати та примножити. Гроші для такої людини мають цінність самі по собі. Такий показник результатів дослідження може свідчити про те, що установка на гроші може знижувати задоволеність шлюбом у разі, коли їх недостатньо для нормального функціонування сім'ї. Цей фактор слід віднести скоріше до ненормативної кризи сім'ї. На нашу думку, установка на гроші може мати більш значущий зв'язок у дослідженні факторів впливу на вибір шлюбного партнера, оскільки при виборі партнера людина з такою установкою більш за все зверне увагу на матеріальну забезпеченість потенціального подружжя, ніж на його особистісні риси характеру, зовнішній вигляд та вік.

Для виявлення інших взаємозв'язків соціально-психологічних установок з задоволеністю шлюбом далі було проведено додаткове дослідження. Досліджуючи задоволеність шлюбом, ми виділили ряд орієнтацій за типом відносин між подружжям та з оточуючими. При цьому виділили два фактори: «домінування – підкорення» та «дружелюбність – агресивність (ворожість)». Для дослідження міжособистісних відносин між подружжям ми використали результати тестування, за якими кожний член подружжя характеризував свого реального партнера та описував ідеального партнера (бажані якості характеру в уявленні ідеального партнера для себе). При аналізі ідеального та реального партнера оцінювались такі типи взаємовідносин з оточуючим середовищем, як: авторитарний, егоїстичний, агресивний, підозрюючий, підкорений, залежний, дружелюбний, альтруїстичний.

Крім того, при аналізі профілів реального та ідеального партнера (за методикою діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі) ми мали змогу додатково дослідити рівень задоволеності шлюбом у розрізі міжособистісних відносин між партнерами (яким подружжя бачить свого партнера і яким хотів би бачити). Різниця у балах між реальним та ідеальним партнером свідчить про незадоволеність характером партнера та типом його взаємовідносин як міжособистісних, так і з оточуючими.

Шляхом розрахунку середнього арифметичного значення ($x = 12$) ми віднесли до високого рівня задоволеності міжособистісними відносинами результати від 0 до 11 балів, а до низького – від 25 до 36 балів (Рис. 1).

Отримані результати показників задоволеності характером партнера ми поділили на дві групи: задоволені партнером (високий рівень) та незадоволені партнером (низький та середній рівні).

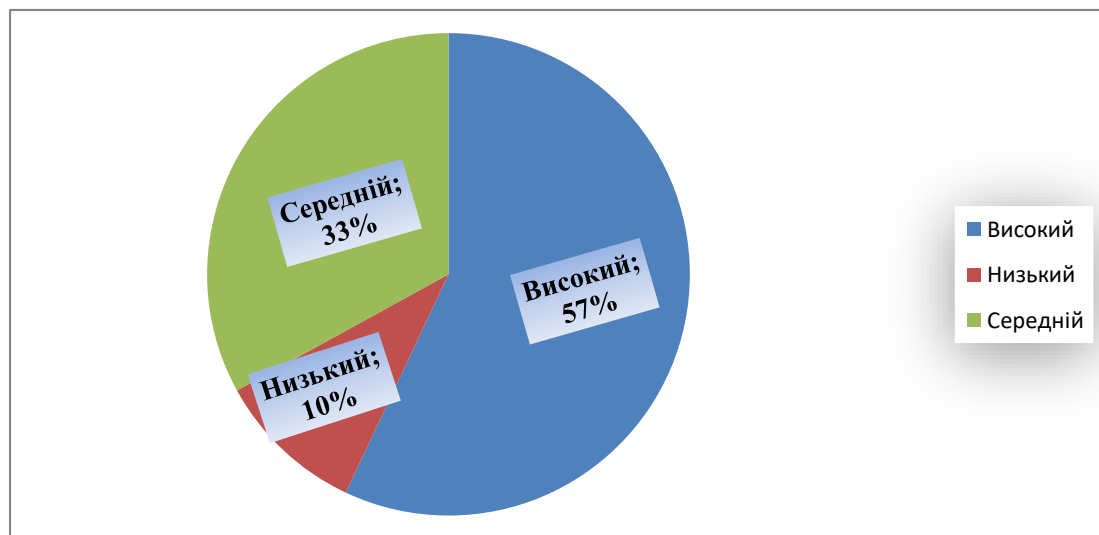

Рис.1. Рівні задоволеності характером партнера

Задоволеність партнером включає в себе тотожність особистісних уявлень про реального партнера, оцінки його поведінки «зі сторони» та уявлень про ідеального партнера і його бажаної поведінки відносно себе або по відношенню до оточуючих.

Результати загальної вибірки оцінки міжособистісних відносин ми порівняли з результатами даних загальної вибірки задоволеності шлюбом (Рис. 2).

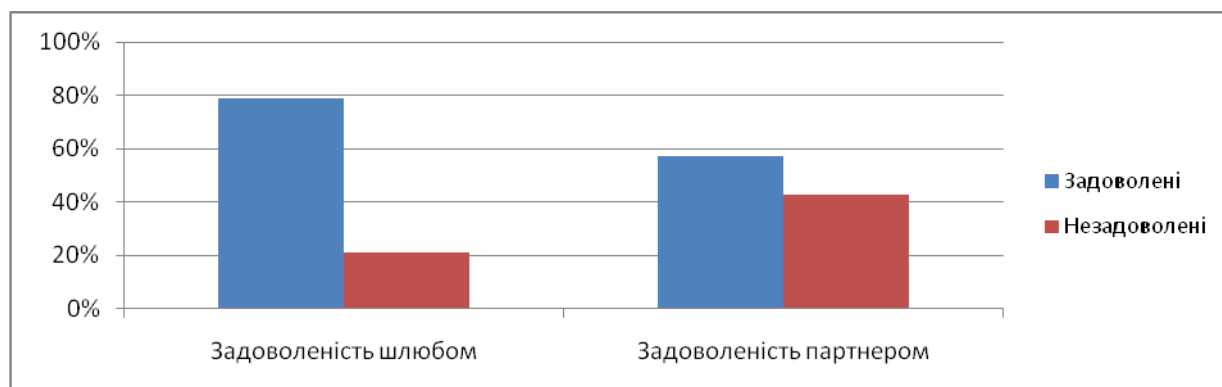

Рис. 2. Показники задоволеності шлюбом та характером партнера

Як бачимо, отримані дані свідчать про те, що задоволеність шлюбом висловили 79% опитуваних членів подружжя, проте лише 57% з них задоволені характером партнера і типом взаємовідносин у сім'ї та з зовнішнім середовищем. Це може означати, що на відчуття задоволеності шлюбом впливають не лише міжособистісні взаємовідносини подружжя, а й інші фактори, які ми вказували у теоретично-методологічному аналізі факторів задоволеності шлюбом.

Зокрема, доведено, що на задоволеність шлюбом впливає характер взаємодії партнера з соціальним оточенням, характер подружніх стосунків і поведінка партнера в основних сферах сімейної життєдіяльності, емоційно-моральні цінності партнера, задоволення власних потреб. Крім того, на виявлення взаємозв'язку між задоволеністю шлюбом та типом міжособистісних відносин між подружжям було здійснено кореляційний аналіз.

В результаті рангового кореляційного аналізу за методом Спірмена були виявлені взаємозв'язки між рівнем задоволеності шлюбом і типом міжособистісних відносин індивіда, представлені в таблиці 2.

В результаті кореляційного аналізу виявлено зворотній зв'язок між задоволеністю шлюбом і підозрюючим типом ($r=-,280$; $p=,019$). Інакше кажучи, чим більш підозрюючий партнер, тим менша задоволеність шлюбом.

Підозрюючому типу відносин властиві такі характерні риси, як: підозрюваність, образливість, ворожість до оточуючих, схильність до сумнівів у всьому, злопам'ятність, постійно скаржиться на всіх, всім незадоволений, критичний, нетовариський, замкнутий, скептичний, розчарований в людях, скритний, свій негативізм проявляє у вербальній агресії. Отже, отримані дані свідчать про те, що чим нижча подібність партнера по подружжю до підозрюючого типу

характеру або взаємовідносин, тим більша задоволеність шлюбом у подружжя.

Крім того, спостерігається тенденція до збільшення задоволеності шлюбом при збільшенні показника домінування ($r=,201$; $p=,094$). Значення результа-

ту, отриманого за формулою «домінування» свідчить про виражене прагнення людини до лідерства у стосунках і в спілкуванні, до домінування, готовності відстоювати свою позицію у конфліктах, незалежність думки.

Таблиця 2

Кореляційні взаємозв'язки показників задоволеності шлюбом і типом міжособистісних відносин (загальна вибірка, $n=70$)

	ЗШ	Ав	Е	Аг	Під	П	З	Д	Ал	Дом	Др
r	,081	1,000	,497**	,326**	,162	-,250*	-,010	,167	,244*	,677**	-,115
p	,508		,000	,006	,180	,037	,936	,167	,041	,000	,343
r	-,066	,497**	1,000	,345**	,133	-,498**	-,309**	-,163	-,247*	,598**	-,510**
p	,585	,000		,003	,274	,000	,009	,178	,040	,000	,000
r	-,049	,326**	,345**	1,000	,250*	-,110	-,135	-,049	-,046	,254*	-,493**
p	,688	,006	,003		,037	,365	,266	,689	,704	,034	,000
r	-,280*	,162	,133	,250*	1,000	,175	,065	-,071	-,250*	-,301*	-,480**
p	,019	,180	,274	,037		,147	,595	,561	,037	,011	,000
r	-,058	-,250*	-,498**	-,110	,175	1,000	,547**	,343**	,364**	-,713**	,420**
p	,633	,037	,000	,365	,147		,000	,004	,002	,000	,000
r	-,151	-,010	-,309**	-,135	,065	,547**	1,000	,419**	,394**	-,436**	,537**
p	,213	,936	,009	,266	,595	,000		,000	,001	,000	,000
r	,035	,167	-,163	-,049	-,071	,343**	,419**	1,000	,635**	-,090	,697**
p	,774	,167	,178	,689	,561	,004	,000		,000	,458	,000
r	,181	,244*	-,247*	-,046	-,250*	,364**	,394**	,635**	1,000	,124	,744**
p	,134	,041	,040	,704	,037	,002	,001	,000		,307	,000
r	,201	,677**	,598**	,254*	-,301*	-,713**	-,436**	-,090	,124	1,000	-,185
p	,094	,000	,000	,034	,011	,000	,000	,458	,307		,125
r	,130	-,115	-,510**	-,493**	-,480**	,420**	,537**	,697**	,744**	-,185	1,000
p	,283	,343	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,125	

Примітки: тут і надалі: 1) позначення * – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0,05$; позначення ** – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0,01$; 2) система скорочень показників: ЗШ – задоволеність шлюбом, Ав – авторитарний, Е – егоїстичний, Аг – агресивний, Під – підозрюючий, П – підкорений, З – залежний, Д – дружжелюбний, Ал – альтруїстичний, Дом. – домінування, Др. – дружжелюбність.

Причиною залежності рівня задоволеності шлюбом від домінуючого типу відносин у сім'ї може слугувати той факт, що сім'я є складною системою, яка, як і кожна система, має певну ієрархічну структуру розподілу влади та ролей у сім'ї. Для того, щоб пройти сімейні кризи, необхідні правила та установлені порядки взаємодії. Домінування пов'язано з лідерством та авторитетом особистості, на яку наряду із владою також покладається і відповідальність за сім'ю. В нормально функціонуючій сім'ї ієрархія ролей (домінування у певній сфері обов'язків) нерозривно

пов'язана з відповідальністю. Тобто лідер у родині той, хто бере на себе відповідальність. У сім'ї, заснованій на рівності партнерів, подружжя розподіляє відповідальність між собою, в авторитарній сім'ї – лідерство належить лише одному члену подружжя. Таким чином, отримані результати даних дають змогу зробити висновок, що тенденція до домінуючого типу відносин у сім'ї прямо корелюється з відчуттям задоволеності шлюбом, і, головним чином, з відчуттям стабільності і захищеності.

Порівняння результатів підгруп (чоловіки та жінки) з використанням критерію U Манна-Уїтні показало

підвищення задоволеності шлюбом за показником авторитарності ($U=437,500$; $p=,038$) (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння результатів підгруп (загальна вибірка, $n=70$)

	Авторитарний
Статистика U Манна-Уїтні	437,500
Статистика W Уїлкоксона	1067,500
Z	-2,072
Асимпт. знач. (двухстороння)	,038

Значимий коефіцієнт кореляції виявлено також між задоволеністю шлюбом і сімейною згуртованістю ($r=,304$; $p=,011$) та сімейною адаптацією ($r=,234$; $p=,051$), представлений в таблиці 4.

Таким чином, результати кореляційного аналізу свідчать про те, що, чим більша сімейна згуртованість, тим більша задоволеність шлюбом.

Сімейна згуртованість передбачає ступінь вираженості емоційного зв'язку між членами родини і оцінюється за наступними показниками: «емоційний зв'язок», «сімейні межі», «прийняття рішень», «час», «друзі», «інтереси і відпочинок».

Таблиця 4

Кореляційні взаємозв'язки показників задоволеності шлюбом і сімейної згуртованості та адаптації (загальна вибірка, $n=70$)

	Задоволеність шлюбом	Сімейна згуртованість	Сімейна адаптація
r	,304*	1,000	,469**
p	,011		,000
r	,234	,469**	1,000
p	,051	,000	

Отже, від того, наскільки тісний емоційний зв'язок між подружжям, наскільки зберігається повага до індивідуальних кордонів, задоволенні потреб у спілкуванні, здатність допомагати один одному та приймати спільне рішення, розділяти погляди та інтереси один одного залежить задоволеність шлюбом.

Також встановлено достовірно значимий кореляційний зв'язок між задоволеністю шлюбом та сімейною адаптацією ($r=,234$; $p<0,05$). Іншими словами, чим більша сімейна адаптація, тим більша задоволеність шлюбом.

Рівень сімейної адаптації є характеристикою того, наскільки гнучко чи, навпаки, ригідно сімейна система здатна пристосовуватись, змінюватись під дією на неї стресорів. Сімейна адаптація оцінюється за наступними показниками: «лідерство», «контроль», «дисципліна», «правила і ролі в сім'ї».

Відповідно, можна стверджувати, що більша задоволеність шлюбом у тих сім'ях, які узгоджують між собою правила і ролі в сім'ї, домовляються стосовно організації побуту, виховання дітей, забезпечення сім'ї, лідерства та дисципліна. Все це забезпечує стабільність і захищеність сімейної системи від зовнішніх стресорів і, в свою чергу, збільшує задоволеність подружнім життям.

Висновки

У результаті проведеного дослідження можна виділити:

1. Найбільший рівень задоволеності шлюбом

спостерігається в «сім'ях з підлітками», найменший – у «зрілих сім'ях».

2. Найвагомими факторами, що негативно впливають на шлюб: недостатня емоційна підтримка, невинуваті сподівання від шлюбу, незадоволеність характером партнера.

3. Чим більша в парі виявляється схожість у відношенні до важливих областей життя, спільність мотиваційних орієнтацій і потреб, тим більше їх рівень задоволеності сімейним життям. Подібність характерів, наявність схожих цінностей у подружньої пари з'єднує сім'ю.

4. Меншою мірою, ніж характер міжособистісних відносин, впливає на рівень задоволеності шлюбом характер функціонування сім'ї як системи з оцінки на її згуртованість (близький емоційний зв'язок всіх членів сім'ї, спільність інтересів) та адаптацію (рольова узгодженість подружжя в реалізації шлюбно-сімейних відносин).

5. Різка розбіжність між реальним характером партнера та очікуваннями від партнера є найбільш впливовим фактором, що визначає низьку задоволеність шлюбом.

Таким чином, якісний аналіз дослідження виявив, що існує залежність між соціально-психологічними установками подружжя і задоволеністю шлюбом. Наявність однакових цінностей і потреб у подружньої пари робить шлюбні відносини більш

стабільними і стійкими, що в свою чергу з'єднує подружжя і зберігає сім'ю від розпаду.

Література

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2001. 96 с.
  2. Варга А. Я., Драбкина Т. С. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс. СПб.: Речь, 2001. 144 с.
  3. Вернера І. Є. Державна служба статистики України Статистичний щорічник України за 2018 рік. 481 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf
  4. Дегтяренко Т. В., Буряк М. Г., Скачко-ва Н. С. Особливості емоційного стану жінок при різних типах материнського ставлення. *Наука і освіта*. 2016. №9. С. 52–58.
  5. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
  6. Литвак М. Мужчина и женщина. Главные правила построения счастливой семьи. Москва: АСТ, 2016. 288 с.
  7. Любімова Ю. А. Сімейний нарратив: мереживо особистих історій. Київ, 2015. 265 с.
  8. Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2006. 360 с.
  9. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. 672 с.
  10. Саннікова О., Бедан В., Гусак Л. Презентація інструменту оцінки схильності особистості до переживання самотності. *Наука і освіта*. 2018. №5-6. С. 5–11.
  11. Ємець О. Особливості стабілізації психоемоційного стану жінок у пренатальний та постнатальний періоди. *Наука і освіта*. 2018. №9–10. С. 28-33.
  12. Razmjouyi M., Refahi Z., Sohrabi N. Investigation of the Mediating Role of Self-Assertiveness in the Relationship Between Cognitive Emotion Regulation and Marital Adjustment. *Science and Education*. 2017. №1. Pp. 49–54.
- ### References
1. Bondarchuk, O. I. (2001). *Psikhologiya simi: kurs lektzii [Psychology of family: course of lectures]*. Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management [in Ukrainian].
  2. Varga, A. Ya., & Drabkina, T. S. (2001). *Sistemnaya semeynaya psikhoterapiia. Kratkii lectionny kurs [Systemic family psychotherapy. Short lecture course]*. Saint Petersburg: Rech [in Russian].
  3. Vernega, I. E. (2018). *Derzhavna sluzhba statistiki Ukrainy. Statystychny shchorichnyk Ukrainy [Systemic family psychotherapy. Short lecture course]*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf [in Ukrainian].
  4. Degtiarenko, T. V., Buriak, M. G., & Skachkova, N. S. (2016). Osovlivosti emotsiinoho stanu zhynok pri riznykh typakh materynskogo stavlen- nia [Features of the emotional state of women with different types of maternal attitude]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 9, 52–58 [in Ukrainian].
  5. *Demografichna ta sotsialna statistika [Demo- graphic and social statistics]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Russian].
  6. Litvak, M. (2016). *Muzhchina ta zhenshchina. Glavnye pravila postroeniya shaslivoy semi [Man and woman. The main rules for building a happy family]*. Moscow: AST [in Russian].
  7. Lubimova, Yu. A. (2015). *Simeinyi naratyv: merezhivo osobystisnykh istorii [Family narrative: a lace of personal stories]*. Kyiv [in Ukrainian].
  8. Olifirovich, N. I., Zinkevich-Kuzemkina, T. A., & Velenta, T. F. (2006). *Psikhologiya semeynykh krizisov [Psychology of family crises]*. Saint Petersburg: Rech [in Russian].
  9. Raygorodskii, D. Ya. (2001). *Prakticheskaya psikhodiagnostika. Metodiki i testy [Practical psychodiagnos- tics. Methods and Tests]*. Samara: Publishing house of “BAHRAH-M” [in Russian].
  10. Sannikova, O., Bedan, V., & Husak, L. (2018). Presentatsiia instrument otsinky shylnosti osobystosti do perezhyvannia samotnosti [Presentation of a tool for assessing a person's propensity to experience loneliness]. *Nauka i osvita – Science and Educa- tion*, 5-6, 5-11 [in Ukrainian].
  11. Emets, O. (2018). Osovlivosti stabilizatsii psykhoemotsiinoho stanu zhynok u prenatalnyi ta postnatalnyi periody [Features of stabilization of psy- choemotional state of women in prenatal and postnatal periods]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 9–10, 28-33 [in Ukrainian].
  12. Razmjouyi, M., Refahi, Z., & Sohrabi, N. (2017). Investigation of the Mediating Role of Self-Assertiveness in the Relationship Between Cognitive Emotion Regulation and Marital Adjustment. *Science and Education*, 1, 49–54 [in English].

Irina Pospelova,*PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Theory and Methods of Practical Psychology,***Olena Kosianova,***PhD (Candidate of Psychological Sciences),
lecturer of the Department of Theory and Methods of Practical Psychology,**The State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",
26, Staroportofrankivska Str., Odessa, Ukraine***THE INFLUENCE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ATTITUDES OF MODERN SPOUSES ON THEIR MARRIAGE SATISFACTION**

The present study analyzes the problem of finding the relationship between the level of marriage satisfaction and the peculiarities of the social and psychological attitudes of modern spouses. The motivational orientation of modern spouses has been analyzed. It has been shown that the highest level of marriage satisfaction is observed in "families with adolescents", the lowest level – in "mature families". The interpersonal dealings between the spouses have been revealed and the most important factors that negatively affect the marriage have been singled out, which include: lack of emotional support, inflated expectations of marriage, dissatisfaction with the character of the spouse. It is shown that the more similarity in relation to important areas of life and common motivational orientations and needs the spouses have, the more level of satisfaction with family life they obtain. The similarity of characters and the presence of similar values in spouses keep the family together. In contrast, the sharp divergence between the real character of the spouse and the expectations from him/her is the most influential factor that determines low marriage satisfaction.

Keywords: marriage satisfaction; peculiarities of the social and psychological attitudes of modern spouses; motivational orientation; interpersonal dealings between the spouses; factors that negatively affect the marriage.

Подано до редакції 27.01.2020

УДК: 159.923.31

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-1-2>**Юрій Чебан,***аспірант кафедри теорії та методики практичної психології,**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна***О МЕТОДАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ-ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ**

У статті представлені результати теоретико-емпіричного дослідження проблеми діагностики рівня розвитку емоційно-вольового потенціалу висококваліфікованих спортсменів-веслувальників на байдарках і каное. Актуальність досліджуваної теми визначається важливістю емоційно-вольової підготовки спортсменів для досягнення ними максимальних результатів у спортивних змаганнях. Необхідним компонентом такої підготовки є психологічна діагностика емоційно-вольового потенціалу. Мета статті – дослідити можливості психологічної діагностики рівня розвитку емоційно-вольового потенціалу висококваліфікованих спортсменів-веслувальників. Для дослідження емоційно-вольового потенціалу пропонується використовувати чотири класи методик. Перший включає методики визначення значень наявного емоційно-вольового потенціалу на основі самооцінки та експертної оцінки і такі, що будуються на певних специфічних тестових випробуваннях для визначення даних його резерву. Другий зорієнтований на діагностику різних емоційних і вольових властивостей особистості, таких як емоційність, емоційна зрілість, тривожність, емоційна стійкість, впевненість, наполегливість, самовладання тощо. Третій – містить методики оцінки таких особистісних особливостей як мотивація досягнення; рівень розвитку пізнавальних процесів, характерологічних рис, а також певних індивідуально-динамічних даних. Четвертий – засоби оцінки вмінь та навичок самобілізації в передстартовій ситуації та в процесі вирішення змагальної задачі. Результати апробації методик першого класу засвідчили, що дані, які отримані за допомогою експертного оцінювання емоційно-вольового потенціалу спортсменів, самооцінки власного потенціалу самими спортсменами та тестування емоційно-вольових можливостей під час виконан-